

Natuurbescherming op sterven na dood

Arend Timmerman

Steeds vaker worden grote, gravende machines gezien in onze natuurgebieden en landschappelijke elementen. Dit geldt ook voor beschermde terreinen in Fryslân, die recent zijn ingericht met gemeenschapsgeld. Wat is er toch aan de hand met die waardevolle natuurgebieden? Middels ervaringen van een lokale Natuur- en Landschapsvereniging in de Noordelijke Friese Wouden worden enkele schrijnende activiteiten beschreven.

Figuur 1. De grotendeels verwoeste houtsingel tussen de Mienskerwei en de Sumarderwei; kort daarvoor nog met zeven rijen bomen en veel ondergroei. Zicht vanaf de Sumarderwei, 1 december 2018 (foto archief Natuur- en Landschapsvereniging De Wâlden, De Marren).

Landschapsverloedering

Net als op veel andere plaatsen waren ook in de gemeente Tytsjerksteradiel houtwallen en houtsingels opgeruimd. In de ruilverkaveling Garijp-Wartena (1976) plantte men ter compensatie nieuwe houtsingels aan. Zo ook een brede houtsingel (ca 10 m.) tussen de Mienskerwei en de Sumarderwei. Naderhand drong de gemeente in de aanloop naar de gebiedsontwikkeling De Centrale As aan op wandel- en fietspaden in deze omgeving. Met o.a. de lokale natuurvereniging kwam men tot het compromis dat eventueel een smal, slingerend wandelpad door deze brede singel zou kunnen. Dit plan werd echter niet uitgevoerd, maar wel een intensieve ontsluiting in de kwetsbare noordwestoever van de Leijen. Zonder overleg met de streek nam de Centrale As Commissie op voorstel van de gemeente het pad vervolgens in haar plannen op.

Inmiddels stond de lange brede singel (7 tot 8 rijen dichte beplanting) bekend om de bijzondere

fauna: foerageerplaats van vleermuizen en speciale rustplaats van reeën. De Centrale As met een heuse adviescommissie onder de paraplu van de provincie, die bevoegd gezag voor natuur- en bosbeleid bezit, liet daar zes van de zeven rijen bomen en struweel rooien, over de gehele lengte van bijna 700 meter (figuur 1). De noodzaak bleek niet onderzocht en een onderbouwing ontbrak. De gevolgen voor natuur en landschap waren helemaal niet in beeld en bleken bij navraag ook niet verantwoord onderzocht te zijn. Over de inrichting van het pad en de aanleg werd met de streek niet gecommuniceerd. De enige mogelijkheid was – met kennisachterstand – proberen bij te sturen. Het lukte nog net om een voorziening in de toegangen te krijgen zodat MTB'ers, crossauto's en motoren konden worden geweerd. Niemand van de Centrale As had hier ook maar een seconde aan gedacht! De gemeente en nota bene ook de eigenaar, Staatsbosbeheer, werkten officieel mee. Zonder pardon werd nagenoeg al het leven in de singel naar de knoppen geholpen. Aangelegd met

gemeenschapsgeld en daarmee ook weer verwoest! Vergeten was dat deze brede, landschapbepalende singel een eerdere compensatie was voor wat verloren was gegaan. Vergeten was ook de politieke opdracht dat het project Centrale As voor haar eigen project zelf ook voor compensatie natuur en landschap moest zorgen!

In een brief over de compensatie van in elk geval de verdwenen bomen – opnieuw het initiatief van de lokale vereniging – verwees de gemeente, die zelf niets ondernam, naar de provincie. Die meldde na lange tijd dat ergens, maar niet bekend waar en wanneer, in een Miedengebied gecompenseerd zal worden! Dat is buiten de gemeente waardoor het 'eigen' landschap, door ambtenaren en politiek in meerdere nota's volop geprezen, verder aftakelt. Dit is niet het enige voorbeeld van een opgeruimde bosstrook in deze gemeente en ook niet in de provincie. De ervaring leert dat na enkele jaren niemand meer iets weet van de compensaties die werden afgesproken of ooit waren gerealiseerd. Bovendien: vroeger was er nog iemand voor een project verantwoordelijk. Het kon zijn of haar de kop kosten. Tegenwoordig is er sprake van collectieve verantwoordelijkheid. Geen verantwoordelijke meer om aan te spreken!

Kort daarop speelt in dezelfde omgeving opnieuw een kwestie. Het Centrale As project wilde nu de zuid- en zuidwestoever van de Burgumermar voor de recreatie ontsluiten. Het is het enige nog overgebleven open veenweide- en oeverlandschap in de wijde omgeving; deels kerngebied in de ecologische hoofdstructuur (NNN). In de vorige ruilverkaveling is het bewust gespaard. Opnieuw zijn dezelfde partijen betrokken en weer werkt de natuurbeheerder Staatsbosbeheer officieel mee. Opnieuw stellen de mooie woorden en afspraken van weleer weinig voor. Opnieuw geen betrokkenheid van de natuur- en landschapsbescherming uit de streek, maar dit keer wel met de plaatselijke boer die ook de lokale padenclub vertegenwoordigt. Een plan is al rond en aangekondigd.

Conclusies: Tegenwoordig wegen de leuke dingen voor de mensen zwaarder dan het algemene belang van natuur en landschapsbescherming. En natuurbeheerders werken mee aan recreatieve belangen die verwoestend zijn voor dat algemene belang. Elke recreatieve ontsluiting levert zogenaamd (het valse argument) draagvlak op en ook nog geld voor het beheer. Het is onbelangrijk dat de totstandkoming destijds uiterst moeizaam en met gemeenschapsgeld tot stand kwam. En ach weet u, die "vogeltjes en diertjes" die schikken wel naar een eindje verderop. Een eerder veel gehoorde, nu geactualiseerde opmerking.

In natuurgebieden

Tussen De Leijen, Burgumermar en Houtwiel liggen ecologische, smalle verbindingzones. Deze zijn zo'n 20 tot 25 jaar geleden in de

ruilverkavelingen Tietjerksteradeel, Oostermeer en Jistrum aangekocht en ingericht. Ze verbinden de kerngebieden in de ecologische hoofdstructuur (nu NNN). De oevers van deze zones werden in die tijd als natuurvriendelijke oevers aangelegd en voor een belangrijk deel ook nog voorgedragen door de streek zelf (1997). Het betreft de oever van de Lits ten zuiden van Eastermar, de oostoever van het Stoppelsoal bij de Elektriciteitscentrale Burgum ten zuiden van Zwartkruis en de moerasstrook als corridor en refugium westelijk van de Zwemmer ten noorden van Zwartkruis. Deze verbindingzones zijn in natuurbeheer bij Staatsbosbeheer met uitzondering van de oever van het Stoppelsoal die jarenlang verwaarloosd was door de waterbeheerder, het Wetterskip Fryslân. De natuurbeheerder zou het goed met natuur en landschap van de oevers voor hebben was de gedachte. De lokale beheerder liet, zoals het hier hoort conform het beheerplan, de natuur van de Lits en bij Zwartkruis tot 2020 ongestoord haar gang gaan. Nou, niet helemaal, want bij Zwartkruis moest natuurlijk ook iets leuks voor de mensen gedaan worden. In de smalle ecologische verbindingzone (zo'n 70 m. breed) moest en zou een wandelpad komen. Dezelfde partijen als hierboven zorgden in 2019 voor een wandelpad over de gehele lengte van circa 700 m. Opnieuw geen steun voor de natuurbelangen want SBB werkte officieel mee. Voor een eeuwenoud kloosterpad drie percelen verderop was geen oog. Protesten van de vereniging met jarenlange ervaringen in dit gebied werden van tafel geveegd. Ontsluiting en recreatie levert geld en blijde mensen op, zodoende. Met een rapport van een bureau in de hand wint de gevolgde procedure het altijd van de inhoud: de beschermde betekenis en ontwikkeling van de flora en fauna. Zo gaat dat tegenwoordig bij de onafhankelijke bezwarencommissies en eveneens meestal bij de rechter. Voor natuurverenigingen anno 2021 blijkt het onbegonnen werk om nog op te komen voor de bedreigde natuur en het landschap. Protesteren tegen dit soort paden heeft geen enkele zin. Die gaan in de praktijk altijd door omdat de natuurbeheerder de recreatie omarmt en de gevolgen bagatelliseert. Direct na de aanleg was het al raak: zoals voorspeld werd het direct gebruikt als mountainbike- en hondenuitlaatroute. De praktijk van handhaving bleek daarna onvoldoende. Het noodzakelijke plan ontbrak zelfs. De meewerkende partijen schoven dat maar al te graag naar de beheerder. De enkele boswachter die het allemaal zou moeten bijhouden, mag zich wel vele malen klonen. Uiteindelijk resultaat: versnippering van het landschap en ernstige aantasting en verstoring van de bedoelde ongestoorde functie van deze minimale verbindingzone.

Verwoestend vervolg

In 2019 blijkt het Wetterskip Fryslân als voortzetting van haar werk voor de (Europese) Kaderrichtlijn

Figuur 2. Achterstallig onderhoud Stoppelsoal met een vrijwel gesloten natuurvriendelijk, nieuw palenscherp in de oorspronkelijk aangelegde natuurvriendelijke oever die in 2020 opnieuw ingericht werd als zogenaamde KRW natuurvriendelijke oever. Het riet zal daarna nog weggegraven worden. Zicht ter hoogte van Elektriciteitscentrale in noordelijke richting (Zwartkruis), 20 september 2021 (foto zie figuur 1).

Water (KRW) plannen te hebben om forse ingrepen te doen in de genoemde verbindingzones. De organisatie haalt haar doelen niet; ook niet volgens de bijgestelde richtlijn (2021). Zij wil daar opnieuw – het is werkelijk ongelooflijk – zogenaamde natuurvriendelijke oevers aanleggen. Die lagen er toch al?! En ze waren volop in ontwikkeling! Habitat van bijzondere en zwaar beschermde soorten zoals Visotter, Waterspitsmuis, Groene Glazenmaker, Witsterblauwborst, Snor en Sprinkhaanzanger en foerageergebied van onder andere Porseleinhoen, Roerdomp, Bruine en Blauwe kiekendief. Aan de oostoever van het Stoppelsoal was aan de oeverbescherming nooit wat gedaan. Deze was voor de natuurvriendelijke oever verrot en plaatselijk weggeslagen. Gewoon achterstallig onderhoud (figuur 2) dat, opnieuw met gemeenschapsgeld, onder de noemer van KRW natuurvriendelijke oever zou worden gebracht (figuur 3). Natuurvriendelijke oevers? Wie wist dat nou nog? Enkele plaatselijke natuurfreaks misschien? Hoe zouden die, na jaren van excursies en inventarisaties, daar nu verstand van kunnen hebben?

Een gesprek met de verantwoordelijken bij het Wetterskip leverde alleen op dat Staatsbosbeheer, de natuurbeheerder in de verbindingzone bij Zwartkruis (figuur 4) en in de Litsoever (figuur 6), het er helemaal mee eens was. En van de provincie, de toezichthouder, was niets te vrezen. Bovendien had een ingenieursbureau groen licht gegeven. Hun rapport was gebaseerd op één dag veldwerk en

wat googelen! “Dat is standaard, dames en heren”, zei de bezwarencommissie van het Wetterskip. Dus was de procedure gevolgd en de inhoud ook hier niet meer belangrijk. Bovendien werkte het Wetterskip met een gedragscode. Daarmee kon de natuurwetgeving ambtelijk mooi omzeild worden. (Schohaus & Sys 2020). Het werd de vrijbrief voor de verwoesting van een groot deel van het leefgebied van duizenden dieren van vele soorten en de gelegaliseerde machinedood van gevestigd leven in de verbindingstroken (figuur 5 en 7).

Figuur 3. Dezelfde oever van het Stoppelsoal met weggegraven habitat rietmoerasvegetatie. De enkele overgebleven planten zijn verstrengeld in de oude, verwaarloosde palenbeschoeiing. Het nieuwe palenscherp heeft hier één van de weinige openingen. Lokaal ligt onder water nog het “beschadigde” kunststofdoek van de vorige inrichting, 20 oktober 2021 (foto zie figuur 1).

Figuur 4. De zich mooi ontwikkelende ecologische verbindingzone ten noorden van Zwartkruis. Het rietmoeras met water is zo'n 25 jaar jong. Het is destijds als natuurvriendelijke "oever en slenk" ingericht, 20 september 2021 (foto zie figuur 1).

Bovendien leverde de graverij ernstige beschadiging op van de natuurlijk opgebouwde oeverbodembodem van de Lits. Wetterskip en Staatsbosbeheer beweerden dat hier goede (!) natuur voor slechte (!) natuur zou ontstaan. Heel bijzonder zo'n opvatting! Met verwachte drijvende waterplanten nog wel! Het Wetterskip kwam echter met geen enkel

onderbouwd wetenschappelijk argument voor de projecten. Geen enkel gegeven over de bijdrage van deze oevers aan de chemische en biologische kwaliteitsverbetering van het water in de Friese boezem. Je moet maar durven! Lezen ze daar de literatuur wel? (Zie bijvoorbeeld Sutherland *et al.* 2018). Geen woord over de zeer slechte

Figuur 5. Dezelfde ecologische verbindingzone bij Zwartkruis met geheel vergraven "oever en slenk" nu als KRW natuurvriendelijke oever, 27 oktober 2021 (foto zie figuur 1).

Figuur 6. Zicht op de prachtige brede, eerder als natuurvriendelijk ingerichte rietmoerasoever vanaf het water van de Lits in noordelijke richting (dorp Eastermar), 20 juli 2021 (foto zie figuur 1).

waterkwaliteit van de Lits zelf met het door toxische stoffen belaste water, het slechtste in de gemeente! (www.STOWA.nl.) Juist hier zou de hoogste prioriteit van het Wetterskip moeten liggen in plaats van op de al natuurvriendelijk ingerichte oeverdelen.

Geen erkenning van het feit – wat iedereen kan waarnemen – dat de oeverlanden zelf alleen schoon, vooral regenwater naar de boezem doorlaten. Schoner, een belangrijk doel van de KRW, kan nauwelijks! De eerdere lokale ervaring leerde al dat drijvende waterplanten langs het druk bevaren kanaal (Stoppelsoal) of bij de Lits en Zwartkruis zich niet spontaan zullen vestigen. Duizenden riet- en zeggenwortels in de venige bodem verhinderden dat. Het Wetterskip zegt jaarlijks (kostbaar) onderhoud te zullen uitvoeren met afvoer van het gewas. Maar een harde langetermijnfinanciering kon het Wetterskip niet geven. De ervaring is, dat dit al gauw een bezuinigingspost van het Algemeen en Dagelijks bestuur in moeilijke jaren wordt. De echte reden bleek al snel: kilometers maken voor het achterlopen van de KRW doelen. Grond kopen bij particulieren gaat immers maar moeizaam. Het paaien van het (hier) meewerkend Staatsbosbeheer door het oevernatuurbeheer over te nemen gaat veel gemakkelijker. Met voor SBB een financieel voordeel dankzij de vlekkeloze medewerking. Dat het KRW misleiding kan heten, dat weten ze niet in Den Haag en al helemaal niet in Brussel.

Als u dacht dat dit de enige gemeente is en Staatsbosbeheer de enige natuurbeheerder is waar

dit soort voor flora en fauna dodelijke praktijken in onze natuurgebieden plaatsvinden, heeft u het mis. Ook bij andere natuurbeheerders worden dit soort projecten uitgevoerd.

Conclusie

Een streekvereniging die zonder winstbejag veel tijd en geld steekt in de bescherming van natuur en landschap krijgt geen poot aan de grond. De procedures, subsidies en de (onkundige) medewerkers zijn belangrijker dan de inhoud: kwetsbare natuur en landschap.

Figuur 7. Zicht op de “bak met steile kanten” (circa 60 cm hoog) gegraven in dezelfde brede rietmoerasoever, nu als KRW natuurvriendelijke oever, op dezelfde plaats in de Litsoever. Naast schade aan al het leven daar is de natuurlijke opbouw van de bodem geheel beschadigd, 1 november 2021 (foto zie figuur 1)

De natuurwetgeving die bedoeld was voor de bescherming is zo gemanipuleerd, dat het voor onder andere overheidsinstanties tot een tandeloze papieren tijger is geworden. En wie de hoop op het Bestemmingsplan Buitengebied 2019 van de gemeente (www.t-diel.nl) nog had, kwam bedrogen uit. In Tytsjerksteradiel heet het dat ingrepen geen significant negatieve effecten mogen veroorzaken op de wezenlijke kenmerken en waarden van de gronden. Maar helaas, ook dat is geen enkele garantie gebleken voor de natuurbescherming. Het kan al naar gelang de politiek of de ambtenaren willen, uitgelegd worden in eigen voordeel. Dat blijkt weer eens onomstotelijk in deze gemeente. De natuur- en landschapsbescherming is op sterven na dood. Leidinggevenden met veldervaring zijn uitzonderingen tegenwoordig bij de natuurbeheerders, te weinig om het tij nog te keren. Louis Dijkstra (Giekerk, overleden in 2016) zette zich, als natuur- en landschapsvertegenwoordiger in de ruilverkaveling Tietjerksteradeel, meer dan tien jaar intensief en met tomeloze energie in om de ecologische verbindingzone bij Zwartkruis te realiseren. Als hij dit zou weten, zou hij zich in zijn graf omdraaien.

Slot

Praat van niks denkt u misschien. Niets is minder waar voor wie de (wetenschappelijke) artikelen en boeken leest die in toenemend aantal over projecten en ingrepen in 'beschermd' natuurgebieden worden uitgegeven. Vergis u niet: het gaat niet over natuurprojecten in landbouw- of industriegebieden waar nauwelijks nog (bedreigde) flora en fauna voorkomt. Dat is andere koek met andere noodzakelijke voorwaarden.

Dankzegging

Een belangrijk deel van de informatie voor deze bijdrage kwam van leden en bestuur van de Natuur- en Landschapsvereniging De Wâlden, De Marren (gemeente Tytsjerksteradiel), waarvoor mijn hartelijke dank. De foto's zijn uit het archief van de vereniging.

Literatuur

Kleuren in Natuurgebieden, 1997. Rapport van de streek uitgereikt door G. Kroese (voorz. Vogelwacht Eastermar) aan de voorzitter van de Ruilverkaveling Oostermeer en het hoofd van Staatsbosbeheer Fryslân.

Krijgsveld, K.L., R. R. Smits & J. van der Winden, 2008. Verstoringsgevoeligheid van vogels. Update literatuurstudie naar de reacties van vogels op recreatie. Vogelbescherming Nederland/ Bureau Waardenburg.

KRW nota Fryslân 2022 -2027, 22 maart 2021. Provincie Fryslân.

Schohaus, B. & M. Sys, 2020. 'Intellectuele prostitutie' in de milieuadvieswereld. Follow The Money - FTM.nl

Sutherland W.J., L. V. Dicks, N. Ockendon, S.O. Petrovan & R. K. Smith, 2018. What works in conservation. Open Book Publishers, Cambridge.

Zande, A.N. van der, 1984. Outdoor recreation and birds: conflict or symbiosis. Impacts of outdoor recreation upon density and breeding success of birds in dune and forest areas in The Netherlands. Ph.D. Thesis, State University, Leiden.

Websites

www.STOWA.nl. Toxiteit van Nederlands oppervlaktewateren in de jaren 2013 – 2018, pag. 42 en 43: figuur 60 en 61. Ook terug te vinden in diverse rapporten van het Wetterskip Fryslân.

www.t-diel.nl. Bestemmingsplan Buitengebied 2019. Gemeente Tytsjerksteradiel.

Arend Timmerman
Achterwei 4
9261 VX Eastermar
a.timmerman@zonnet.nl